

دانشگاه سمنان

دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه دوره‌ی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان:

مبانی، جایگاه و آثار بیمه در مسوولیت مدنی پزشک

استاد راهنما:

دکتر علی قسمتی تبریزی

استاد مشاور:

دکتر مجتبی جعفری

دانشجو:

مژگان سادات محمودی

مهر ۱۳۹۴

دانشگاه گیلان
دانشکده علوم انسانی

نام علمی

شماره:

تاریخ:

صورتحلیسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

این صورتجلسه در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

حاج میرفغان حسینی با شماره دانشجویی ۹۱۱۱۲۷۵۰۱۸، به حقوق خصوصی تحت عنوان "جریگاه و اسرار بیمه در مسئولیت مدنی بزرگ" در ساعت ۱۷ روز چهارشنبه مورخ ۹۴/۰۷/۲۲ در حضور اساتید محترم هیأت داوران در دانشکده علوم انسانی تشکیل گردید و در این جلسه به شرح زیر صورتجلسه گردید:

نامبرده نمره امتحان عدد حروفی ۱۷/۲۵ (هفده و بیست و پنج درصد) با درجه خوب دریافت نمود.

امضاء	نام و نام خانوادگی	سمت
	دکتر علی حسینی بهریری	رئیس هیأت داوران
	دکتر مجتبی جعفری	عضو هیأت داوران
	دکتر محمد ابو عطا	عضو هیأت داوران
	دکتر محسن بابایی	عضو هیأت داوران

دکتر بهروز گل محمدی
رئیس دانشکده علوم انسانی

دکتر قدرت الله حسامیان
معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده

**کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات، و
نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه (رساله) متعلق به
دانشگاه سمنان است.**

تعهدنامه

اینجانب **مژگان سادات محمودی** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته **حقوق خصوصی** دانشگاه سمنان، دانشکده علوم انسانی تعهد می‌نمایم که محتوای این پایان نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از هیچ منبعی کپی برداری نشده و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید محترم بوده است و در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق، به تشخیص دانشگاه مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، ضوابط و مقررات آموزشی، پژوهشی و انضباطی) ... با اینجانب رفتار خواهد شد و حق هر گونه اعتراض در خصوص احقاق حقوق مکتسب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش صلب می‌نمایم. در ضمن، مسئولیت هر گونه پاسخگویی به اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و مراجع ذی صلاح (اعم از اداری و قضایی) به عهده اینجانب خواهد بود و دانشگاه هیچگونه مسئولیتی در این خصوص نخواهد داشت.

نام و نام خانوادگی

امضا

تقدیم به:

پدر بزرگوار

,

مادر مهربانم

که در تمام مراحل زندگی، همواره مشوق و حامی من بوده اند.

تشکر و قدر دانی:

خداوند را هزاران بار سپاس می گویم که در سایه لطف او توفیق به پایان رساندن این مرحله از تحصیل و اتمام این تحقیق برایم فراهم گردید

و بر خود واجب می دانم

از استاد راهنمای دلسوز و فرهیخته‌ام جناب آقای دکتر علی قسمتی تبریزی که از ابتدای راه و در طی انجام این پژوهش با راهنمایی‌های ارزشمند خود مرا در نگارش این اثر یاری نمودند، کمال تشکر خود را ابراز دارم.

همچنین از استاد مشاور گرانقدرم جناب آقای دکتر مجتبی جعفری که زحمت مشاوره این پایان نامه را متقبل شدند، بسیار متشکرم.

چکیده

بیمه به مرور زمان عملکرد قواعد مسوولیت مدنی را عمیقاً تحت تاثیر خود قرار داده است و سبب شده است تا مسوولیت مدنی به عنوان سازوکاری برای توزیع ضرر مورد استفاده قرار گیرد. با افزایش حوادث پزشکی، میزان شکایات از قشر پزشکان نیز رو به فزونی می‌باشد. بنابراین امروزه بیمه می‌تواند نقش بسزایی در مسوولیت مدنی پزشک ایفا کند. بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان با وجود اهمیت فراوان آن تاکنون در کشور ما مورد استقبال قرار نگرفته است. گستره بیمه و استثنائات آن در آیین‌نامه شرایط عمومی بیمه نامه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان مطرح شده است که همین گستردگی استثنائات یکی از دلایل عدم استقبال پزشکان از بیمه حرفه‌ای می‌باشد، زیرا خسارات وارد بر آن‌ها را به طور کامل جبران نمی‌کند. بیمه مسوولیت مدنی در حوزه خسارات پزشکی، نقش پیشگیری و جبرانی دارد. بیمه با اخذ حق بیمه از پزشکان، جبران خسارات وارد بر آن‌ها را به نحو تعاون بر عهده می‌گیرد. پس در واقع نوعی جبران خسارت جمعی می‌باشد. در برخی نظام‌های حقوقی جهان در کنار نظام مسوولیت مدنی، به موجب قوانین خاص، نظام جبران خسارت حوادث پزشکی ایجاد شده است. خواهیم دید در کشور ما نیز، اقتضای این تحولات و حرکت به سمت حمایت بیشتر از زیان‌دیدگان این نوع حوادث موجود است. قائم مقامی بیمه‌گر نیز در بیمه مسوولیت پزشکان از سوی بیمه‌گر به ندرت صورت می‌گیرد و جا دارد به منظور توسعه صنعت بیمه، به آن توجه بیشتری شود. در بررسی عینی عملیات شرکت‌های بیمه به این نتیجه خواهیم رسید که با اصلاح آیین‌نامه‌های موجود و بیمه‌نامه‌های پزشکی، روند رسیدگی و جبران خسارت از زیان‌دیدگان بهبود و تسریع می‌یابد.

واژگان کلیدی: بیمه، پزشک، مسوولیت مدنی، بیمه حرفه‌ای، جبران خسارت

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
بخش اول - بیمه و مسوولیت حرفه‌ای پزشک در ارتباط با یکدیگر.....	۵
فصل اول- مسوولیت حرفه‌ای پزشک.....	۶
مبحث اول- شناخت مسوولیت حرفه‌ای پزشک.....	۷
گفتار اول- انواع مسوولیت پزشکان.....	۷
بند اول: مسوولیت اخلاقی، کیفی و انتظامی پزشک.....	۷
بند دوم: مسوولیت مدنی پزشک:.....	۹
گفتار دوم : ماهیت و ارکان مسوولیت مدنی پزشک.....	۱۱
بند اول : ماهیت.....	۱۱
بند دوم : ارکان.....	۱۶
مبحث دوم: تعهدات و مسوولیت‌های پزشک.....	۳۱
گفتار اول: تعهدات و نقض آن‌ها.....	۳۱
بند اول- عدم رعایت اصول فنی پزشکی.....	۳۱
بند دوم- عدم رعایت مسائل انسانی پزشکی.....	۳۶
گفتار دوم : مسوولیت‌های پزشک.....	۳۹
بند اول : مسوولیت پزشک نسبت به عدم بهبودی بیمار.....	۳۹
بند دوم : مسوولیت پزشک نسبت به زیان‌های جدید که در اثر معالجه به مریض وارد می‌شود.....	۴۰
فصل دوم: بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشک.....	۴۲
مبحث اول) شناخت بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان.....	۴۲
گفتار اول- سابقه و تعریف.....	۴۳
بند اول - سابقه بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشک.....	۴۳

۴۴	بند دوم - تعریف بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشک
۴۶	گفتار دوم : جایگاه بیمه مسوولیت مدنی پزشک
۴۶	بند اول - بحران بیمه مسوولیت مدنی پزشک
۴۸	بند سوم- نقش بیمه در تحول دعاوی مسوولیت مدنی پزشک
۵۰	مبحث دوم- گستره بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان
۵۰	گفتار اول: خسارات تحت پوشش و استثنائات
۵۰	بند اول- خسارات تحت پوشش
۵۰	بند دوم- استثنائات
۵۳	گفتار دوم : ارکان بیمه مسوولیت مدنی حرفه ای پزشک
۵۳	بند اول - حق بیمه
۵۷	بند دوم: گستره زمانی مکانی
۵۸	بند سوم- بیمه‌گذار، بیمه‌گر و تعهدات آن‌ها

بخش دوم - نقش بیمه و نظام‌های جایگزین در جبران خسارات پزشکی و

۶۷	بررسی عملکرد بیمه در خصوص آن
۶۸	فصل اول : نقش بیمه و نظام‌های جایگزین مسوولیت مدنی در جبران خسارات پزشکی
۶۸	مبحث اول: نقش بیمه بر مسوولیت مدنی و جبران خسارات پزشکی
۷۳	گفتار اول: نقش بیمه بر مسوولیت مدنی
۷۴	بند اول: تأثیر بیمه بر مسوولیت مدنی از دیدگاه قضایی و صاحب‌نظران
۷۶	بند دوم : بحث نظری تأثیر بیمه بر مسوولیت مدنی
۷۸	گفتار دوم: نقش بیمه مسوولیت مدنی بر جبران خسارات پزشکی
۷۸	بند اول- تقویت نقش مسوولیت مدنی در جبران خسارت
۸۱	بند دوم -نقش جبرانی و پیشگیری بیمه مسوولیت پزشک
	مبحث دوم- نقش نظام‌های جایگزین مسوولیت مدنی در جبران خسارات پزشکی و نحوه
۸۷	جبران در صورت تعدد نهادهای جبران‌کننده
۸۷	گفتار اول- بررسی نظام‌های جایگزین مسوولیت مدنی

۸۸	بند اول: بیمه مستقیم بیمار
۸۹	بند دوم: بیمه‌های اجتماعی
۹۷	گفتار دوم: نحوه جبران در صورت تعدد نهادها
۱۰۱	فصل دوم: بررسی عملکرد بیمه در دعاوی بیمه مسوولیت پزشک
۱۰۱	مبحث اول: دعاوی بیمه مسوولیت پزشک
۱۰۱	گفتار اول: دعاوی زیان دیده
۱۰۱	بند اول - دعاوی زیان دیده علیه پزشک
۱۰۲	بند دوم - دعاوی مستقیم زیان دیده
۱۰۴	گفتار دوم: دعاوی بیمه‌گر علیه مسوول حادثه (قائم‌مقامی)
۱۰۴	بند اول - کلیات
۱۰۷	بند دوم: شرایط، استثنائات، طرح دعاوی قائم‌مقامی
۱۱۱	مبحث دوم: روند رسیدگی
۱۱۲	گفتار اول: اعمال مقدماتی
۱۱۲	بند اول - اعلام خسارت
۱۱۴	بند دوم - تحقیق
۱۱۴	بند سوم - تشکیل پرونده
۱۱۵	گفتار دوم: محاسبه و پرداخت خسارت
۱۱۵	بند اول - محاسبه خسارت
۱۱۶	بند دوم - پرداخت خسارت
۱۱۷	انتقادات وارد بر بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان
۱۱۹	نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۱۲۴	فهرست منابع

مقدمه

هر حرفه‌ای متناسب با خدماتی که به افراد جامعه ارائه می‌دهد، خطرهایی نیز برای سلامت افراد ایجاد می‌کند و حرفه پزشکی نیز از این قاعده مستثنی نیست. گاهی علی‌رغم به کار بردن دقت و توجه لازم در امر درمان، اقدامات پزشک منجر به صدمات جسمی، روانی یا فوت بیمار می‌گردد، فلذا پزشک ملزم به جبران خسارات وارده می‌باشد. در صورتی که پزشک خود را تحت پوشش بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای قرار داده باشد، بیمه‌گر به جبران خساراتی که طبق قرارداد برعهده داشته است می‌پردازد. مداخله بیمه‌گر در این میان می‌تواند به شیوه مستقیم یا غیرمستقیم جلوه کند و در هر حال این مداخله بر مبانی و کارکرد سنتی مسوولیت مدنی پزشک اثرگذار است.

بیمه تکنیک است اما می‌تواند آثاری راهبردی به دنبال داشته باشد. از آنجاکه به مسوولیت مدنی پزشک همیشه به‌عنوان یک استثنا نگریسته می‌شود، مطالعه در خصوص بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان نیز جایگاه خاصی داشته و حائز اهمیت است. در حال حاضر با گسترش و پیشرفت علم و فناوری، در حوزه پزشکی نیز شاهد پیشرفت‌های فراوان هستیم، گرچه بسیاری از بیماری‌ها با استفاده از فناوری جدید قابل درمان شده‌اند اما این امر موجب شده که اعمال پزشکی نسبت به گذشته خطرناک‌تر شده و حوادث پزشکی افزایش یابند و به تبع آن تعداد دعاوی ناشی از مسوولیت مدنی پزشکان نیز رو به فزونی می‌باشد.

بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان یک تاسیس بسیار مفید است و در احقاق حقوق اشخاص ثالث زیان‌دیده بسیار مؤثر واقع می‌شود، چرا که از سرگردانی آنان در محاکم قضایی و گرفتار شدن در برابر تشریفات پیچیده دادرسی و صرف وقت و هزینه و همین‌طور مواجه شدن آنان با عدم استطاعت مالی شخص پزشک جلوگیری می‌کند. برای اینکه بیمه پزشک به‌عنوان عاملی کارآمد در جامعه ایفای نقش کند باید تا حد ممکن به جبران خسارات بیمار و کمک به پزشک پردازد، که در این راستا باید گستره این بیمه افزایش یافته و از استثنائاتی که این بیمه را غیرمنطقی می‌نمایاند دوری کرده و نهادهای جبران خسارت مکمل نهاد بیمه مسوولیت مدنی ایجاد گردد.

همچنین برخی مسائل در کنار جبران خسارت اهمیت عمده‌ای می‌یابد و توجه و تحلیل آن‌ها ضرورت دارد: کارکرد بیمه در تأمین امنیت اجتماعی یا به خطر افکندن صلح اجتماعی می‌تواند حساسیتی در توسعه بیمه مطرح کند. همچنین این مسئله که آیا بیمه را می‌توان به

ابزار پیشگیری از خسارات پزشکی تبدیل کرد یا برعکس بیمه عامل گسترش خسارت در عرصه درمان می‌شود، از مسائلی است که در این تحقیق به آن پرداخته شده است.

با توجه به نیازی که نسبت به این بیمه بیش‌ازپیش در جامعه احساس می‌شود، تاکنون از دیدگاه علمی و عملی توجه چندانی به آن نشده است. مطالعات مطروحه در ایران نیز بیشتر نظر بر بعد اقتصادی دارد یا از منظر دانش مدیریت و بعضاً رشته پزشکی بوده و تحلیل مسئله از منظر حقوقی کمتر مدنظر قرار گرفته است. به همین منظور گردآوری تحقیقی که گستره تضمین و استثنائات این بیمه و چالش‌های پیش روی و آثار آن را بررسی نماید ضروری به نظر می‌رسید. این ضرورت با توجه به رشد فزاینده خسارات و مهم‌تر از آن مطالبه روزافزون جبران خسارت از سوی زیان‌دیدگان اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

در ایران، بیمه مسوولیت حرفه‌ای پزشکان برای اولین بار توسط شرکت سهامی بیمه ملی در نوزدهمین کنگره پزشکی ایران که در شهریور ماه ۱۳۴۹ در رامسر تشکیل شد عنوان گردید و سرانجام شرکت بیمه ایران از اوایل سال ۱۳۶۵ اقدام به صدور بیمه مسوولیت مدنی پزشک نمود. با وجود این تا کنون توجه زیادی به آن نشده و از سوی پزشکان مورد استقبال قرار نگرفته است.

در خصوص موضوع بیمه مسوولیت حرفه‌ای پزشکان تا به حال مطالعات زیادی صورت نگرفته است، با این حال دو پایان‌نامه موجود در ارتباط با این موضوع که در راستای تحقیق به آن‌ها پرداختم، پایان‌نامه (بررسی نارسایی‌های بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان در ایران) از علیرضا شباهنگ در سال ۱۳۷۶ که در آن بیشتر به جنبه مدیریتی و اقتصادی این موضوع توجه شده است و دیگری از سید محمد زمان دریاباری در سال ۱۳۸۱ با عنوان (مبانی بیمه مسوولیت پزشک در حقوق ایران و فقه امامیه با مطالعه تطبیقی) بود که در آن به بررسی مبانی و ارکان بیمه پزشکان پرداخته شده است. ، از جمله نتایج تحقیقات صورت گرفته این است که ضعف قوانین و مقررات موجود در رابطه با بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان در ایران مانعی در راه توسعه و پیشرفت این بیمه در جامعه می‌باشد که برای حل این مسائل، پیشنهاد اصلاح قوانین و مقررات موجود در زمان تحقیقات مذکور داده شده است.

در تحقیق حاضر به دنبال بررسی این موضوع بوده‌ایم که بیمه به‌عنوان شیوه مستقیم یا غیرمستقیم جبران خسارت چه تأثیری بر مسوولیت مدنی پزشک دارد؟ و پاسخگویی به این سؤالات که آیا بیمه می‌تواند از منظر پیشگیری خسارت در حقوق پزشکی و مسوولیت پزشکان مؤثر باشد؟ آیا بیمه و رابطه قراردادی ناشی از آن می‌تواند جایگزین مسوولیت مدنی در عرصه

درمان باشد؟ آیا تضمین ارائه شده در بیمه مسؤولیت مدنی پزشکان پوشش کافی را به بیمه-گذاران می‌دهد؟ آیا جبران خسارت توسط بیمه از توجیه کافی اقتصادی و اجتماعی برخوردار است؟ آیا بیمه می‌تواند از منظر پیشگیری خسارت در حقوق پزشکی و مسؤولیت پزشکان مؤثر باشد؟

با توسعه روابط بین افراد در مراکز پر جمعیت، دعاوی و اختلافات و مسائل بغرنج قضایی افزوده می‌شود. در مورد پزشکان این مسئله نمود بیشتری دارد زیرا یکی از مشاغل که بیشترین مراجعه کننده را دارد، شغل پزشکی است. در صورتی که پزشک مسؤولیت خود را بیمه کرده باشد، بیمه‌گر متعهد به جبران خسارت است و بدین ترتیب از تعداد دعاوی کاسته می‌شود. با این اوصاف آشنایی کامل با بیمه مسؤولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان هم برای پزشکان و هم مسئولین و کارشناسان بیمه‌ای ضروری به نظر می‌رسد.

هدف از این تحقیق مطالعه مبنای بیمه مسؤولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان و بررسی منافع، مضار، فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌روی این بیمه در جامعه و آثار آن بر مسؤولیت مدنی و شناسایی عوامل مؤثر بر گسترش آن در جامعه به همراه بررسی عملیات عینی شرکت‌های بیمه است تا باعث افزایش آگاهی جامعه مخصوصاً پزشکان نسبت به کارکرد این بیمه شود که این امر (با توجه به تجربه کشورهای دیگر) موجب استقبال بیشتر آن‌ها از بیمه مسؤولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان خواهد شد.

همچنین سازمان نظام پزشکی، وزارت بهداشت و درمان و سایر مراجع ذی‌ربط در تدوین و اصلاح قوانین و مقررات مربوطه و شرکت‌های بیمه به منظور اصلاح روند رسیدگی و پرداخت خسارت در پرونده‌های پزشکی می‌توانند این تحقیق را مورد استفاده قرار دهند.

در راستای تحقیق در این زمینه با دشواری‌هایی روبرو بودیم، از جمله آن‌ها محدودیت منابع موجود بود، به گونه‌ای که در خصوص برخی مطالب مورد بحث، منابع فارسی به شدت اندک بود و نیز در برخی موضوعاتی که در کشور ما پیشینه نداشتند هیچ گونه منبعی یافت نشد.

در خصوص مراجعات حضوری به سازمان‌های مربوطه برای کسب مطالب مورد نیاز هم با دشواری روبه‌رو بودیم و برخی از آن‌ها با این استدلال که حرفه پزشکی از حساسیت بالایی برخوردار می‌باشد و اطلاعات پزشک و بیمار محرمانه است، از همکاری و ارائه اطلاعات اجتناب نمودند.

در تحقیق حاضر از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. در روش کتابخانه‌ای به مطالعه کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها، قوانین و آیین‌نامه‌های موجود پرداخته شده است و در روش میدانی به مصاحبه با کارشناسان بیمه‌ای و بررسی روند رسیدگی بیمه اقدام نموده‌ایم.

در این تحقیق به بررسی خلأهای موجود در قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با این موضوع، اعم از قانون مسوولیت مدنی، قانون مجازات اسلامی، و آیین‌نامه‌های بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان مصوب شورای عالی بیمه پرداخته‌ایم و در نهایت جهت راهکارهای حقوقی و قانونی برای برطرف کردن این خلأها و جبران هر چه کامل‌تر خسارات وارده به بیمار و تشکیل نهادهای جبران خسارت مکمل بیمه، پیشنهاداتی ارائه داده‌ایم.

به منظور رسیدن به نتایج مورد نظر و برای آگاهی از رویه عملی موجود در موضوعات مورد بحث به ادارات و سازمان‌های مرتبط از جمله پژوهشکده بیمه و سازمان پزشکی قانونی رجوع و با کارشناسان مربوطه مصاحبه صورت گرفت و در مراجعه به شرکت‌های بیمه نیز ضمن مصاحبه با کارشناسان بیمه مسوولیت، روند عملی رسیدگی در بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان مورد بررسی قرار گرفت و تا حد امکان، پرونده‌های قصور پزشکی که در آن‌ها شرکت بیمه خسارات را پرداخت نموده بود نیز مطالعه شد.

در موضوعاتی که با محدودیت منابع فارسی روبه‌رو بودیم نیز با جستجوی مقالات خارجی و ترجمه آن‌ها، سعی شد تحقیق جامع‌تری صورت بگیرد.

امید است تحقیق حاضر مورد استفاده کلیه علاقمندان و پژوهشگرانی که تمایل به تحقیق و پژوهش در زمینه بیمه مسوولیت مدنی حرفه‌ای پزشکان دارند واقع شده و در نهایت گامی در جهت ارتقای این بیمه برداشته شود.

بخش اول

بیمه و مسوولیت حرفه‌ای پزشک در ارتباط با یکدیگر

فصل اول - مسوولیت حرفه‌ای پزشک

پزشکی یکی از شاخه‌های مهم و پرمخاطب علوم است که قدمتی به اندازه تاریخ بشریت دارد. باگذشت زمان و پیشرفت فن‌آوری و بهداشت عمومی انسان‌ها، نه تنها از نیاز به علوم پزشکی کاسته نشده، بلکه وابستگی نوع بشر به این جامعه وارد گروه جدیدی شده و روزافزون گردیده است. پزشکان در طول تاریخ همواره از جایگاه ممتازی در جامعه برخوردار بوده‌اند. قداست حرفه پزشکی در جامعه ما هم‌ریشه در تعالیم دینی دارد و هم در فرهنگ غنی ایرانی. به همین دلیل در فقه اسلامی موضوع طب و طبابت به صورت باب جداگانه‌ای مورد بحث‌های فنی و حقوقی مبسوطی قرار گرفته است. دانشمندان و نخبگان علمی سده‌های گذشته علاوه بر فراگیری علوم موردعلاقه خود دستی هم در پزشکی سنتی داشتند و هنوز بسیاری از دستاوردهای طب سنتی و طبیعی ایشان مورد تأیید علم پزشکی امروز است.

گسترش قابل توجه شاخه‌های علم پزشکی در رشته‌ها و بخش‌های مختلف و پیچیدگی‌هایی که برای شناسایی و درمان کامل افراد حاصل شده، شرایط خاصی را در این عرصه به وجود آورده است. از یک طرف، کشف و تولید داروهای جدید که دارای اثربخشی سریع و حیاتی برای بدن هستند و از طرف دیگر، تأثیرات منفی که این داروها در صورت عدم تجویز و استفاده درست بر وضعیت روحی و جسمی فرد می‌گذارند، وجود ضوابط و مقررات دقیق را ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌نماید.

امروزه تنوع و تعدد نیازها و تخصصی شدن مشاغل موجب شده است که حیات هر انسان، در گرو فعالیت تولیدی، توزیعی و خدماتی گروهی دیگر قرار گیرد. در این میان شاید بتوان گروه «بیماران» را یکی از آسیب‌پذیرترین گروه‌های اجتماعی دانست، چراکه یک بیمار نه تنها از نظر فیزیکی توانایی‌های مربوط به سلامتی جسمی خود را از دست می‌دهد، بلکه تحت تأثیر فشارهای روانی خاص دوران بیماری نیز قرار می‌گیرد، علاوه بر آن مسائل اقتصادی و بار مالی خدمات درمانی و پزشکی نیز ضرورت اعتلای حقوق بیمار را دوچندان می‌کند.^۱

سال‌ها قبل کارکنان حرفه بهداشت، به خصوص پزشکان گمان می‌کردند که فقط آن‌ها نسبت به سلامت و تندرستی انسان، آگاه بوده و مجاز به تعیین سرنوشت بیماران هستند، در نتیجه بیماران به علت آسیب‌پذیر بودن در معرض تخلفات و نقاط ضعف سیستم بهداشتی و درمانی

^۱ - نصیری، مصطفی؛ ثابتی، بهروز، حقوق بیماران به عنوان مصرف‌کنندگان تجهیزات پزشکی، فصلنامه حقوق پزشکی، سال هفتم، شماره بیست و ششم، پاییز ۱۳۹۲، ص ۱۴۳.

قرار می‌گرفتند. اما امروزه افزایش آگاهی جامعه نسبت به موضوعات بهداشتی و درمانی و هزینه‌های فزاینده استفاده از این خدمات، باعث بروز یک جنبش فعال در میان متقاضیان شده است. آن‌ها از بیمارستان‌ها و کادر درمانی انتظار دارند تا مسوولیت کامل خدمات و مراقبت‌های پزشکی ارائه شده از طرف خود را به عهده بگیرند و در صورت برآورده نشدن انتظاراتشان عکس‌العمل نشان می‌دهند. گواه این امر دادخواست‌های فراوان مردم به دادگاه است. لذا مسئله حقوق بیماران در طی دو دهه اخیر به دلایلی از جمله آسیب‌پذیری و نیازمندی آنان از یک‌سو و توجه روزافزون جوامع بین‌المللی به حقوق بشر از سوی دیگر موردتوجه زیادی قرار گرفته است.^۱

با توجه به مطالب گفته‌شده و رعایت حقوق حمایتی بیماران، امروزه در سیستم سلامت بسیاری از کشورهای دنیا، برای بیماران حقوقی تعریف شده است که رعایت آن از سوی ارائه‌دهندگان خدمات بهداشتی ضروری است. این مجموعه حقوق معمولاً تحت عنوان «منشور حقوق بیمار» تدوین گردیده و به تصویب رسیده است.

پس از یک‌سو لازم است امنیت شغلی و اجتماعی پزشکان موردتوجه و عنایت قوانین و مقررات حاکم قرار گیرد و از سوی دیگر لازم است بیماران در مراجعه به جامعه پزشکی از امنیت روانی در معالجه برخوردار بوده و از درمان مناسب و ایمن خود اطمینان حاصل نمایند، به‌نحوی که برآیند این دو موضوع سلامت جامعه و بهداشت فردی و اجتماعی را موجب شود.

مبحث اول - شناخت مسوولیت حرفه‌ای پزشک

گفتار اول - انواع مسوولیت پزشکان

بند اول: مسوولیت اخلاقی، کیفی و انتظامی پزشک

۱- مسوولیت اخلاقی پزشک:

منظور از مسوولیت اخلاقی این است که انسان در مقابل خداوند یا وجدان خویش جوابگوی خطای ارتكابی باشد و در فعل یا ترک فعلی که به شکل مخالفت با تعالیم دینی یا قواعد اخلاقی و وجدان باشد ظاهر می‌گردد. مسوولیت اخلاقی جنبه درونی و شخصی دارد و برای مسئول

^۱ - همان، ص ۱۴۳.

شناختن فاعل زیان باید شرایط و اوضاع و احوال شخصی و اندیشه و وجدان وی بازرسی شود و نمی‌توان آن را در دادگاه طرح و جبران آن را خواستار شد.

۲- مسوولیت کیفری پزشک:

در مسوولیت کیفری شخص باید مرتکب فعل یا ترک فعلی شده باشد که به دیگری زیان رسانیده است منتهی ضرر متوجه جامعه می‌باشد. هدف از مسوولیت کیفری مجازات مجرم است و مجازات باید متناسب با اهمیت تقصیر ارتكابی باشد. همچنین دعوی کیفری به وسیله مدعی العموم به اعتبار نمایندگی جامعه اقامه می‌شود و مصالحه و انصراف از آن جایز نیست زیرا از حقوق عمومی و متعلق به جامعه است.

در مسوولیت کیفری قصد و نیت یکی از ارکان اساسی مسوولیت است و در حقوق کیفری جرم غیر عمد جنبه استثنائی دارد و موردی وجود ندارد که قانون کسی را بدون تقصیر مجرم بشناسد.

۳- مسوولیت انتظامی :

آئین‌نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلان حرفه‌ای پزشکی که در راستای اجرای ماده ۲۴ قانون نظام پزشکی به تصویب رسیده است در مواد ۲۹-۲ و وظایف حرفه‌ای پزشک را بیان نموده است که مبنای آن‌ها رعایت موازین شرعی، قانونی، اخلاقی و مقررات دولتی و شئون صنفی است. بر مبنای این مواد، تکالیف حرفه‌ای پزشکی را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود :

۱- عدم تبعیض بین بیماران و رعایت مقررات شرعی و قانونی و پرهیز از هر نوع سهل‌انگاری در معالجه بیمار (مواد ۲ و ۳ آئین‌نامه)

۲- لزوم حفظ اسرار بیماران به جز در موارد استثنایی (ماده ۴۰) و پرهیز از انجام هر نوع عمل خلاف شئون پزشکی (ماده ۶۰)

۳- رعایت تعرفه‌های خدمات درمانی (ماده ۱۰۰) و عدم تحمیل مخارج اضافی به بیمار (ماده ۷۰) و عدم جذب بیمار از مؤسسات . مراکز درمانی به مطب خصوصی به منظور کسب درآمد (ماده ۱۲۰)

۴- عدم جواز استفاده از عناوین علمی غیر تأییدشده و تبلیغات غیرواقعی (ماده ۱۶۰ و ۲۴).

۵- تکلیف پزشک به ادامه معالجه در حد توانایی خود (ماده ۱۸).

۶- تکلیف به ارائه خدمات درمانی در موارد اورژانس برای نجات جان بیمار و موارد دیگری که در این مواد ذکر شده است. عدم رعایت این اصول، تخلف انتظامی محسوب شده و موجب مجازات‌های انتظامی است.

مجازات‌های انتظامی که در تبصره ماده ۲۴ قانون تأسیس نظام پزشکی و مواد مختلف در نظر گرفته شده، برحسب مورد عبارت‌اند از :

- ۱- تذکر یا توبیخ شفاهی در حضور هیئت‌مدیره نظام پزشکی.
- ۲- اخطار کتبی با درج در پرونده پزشکی.
- ۳- توبیخ کتبی با درج در پرونده پزشکی و مجله نظام پزشکی.
- ۴- محرومیت از اشتغال به حرفه پزشکی از سه ماه تا یک سال در محل ارتکاب تخلف.
- ۵- محرومیت از اشتغال به حرفه پزشکی از سه ماه تا یک سال در تمام کشور.
- ۶- محرومیت از اشتغال به حرفه پزشکی از یک تا ۵ سال در تمام کشور.
- ۷- محرومیت دائم از اشتغال به حرفه پزشکی و حرفه‌های وابسته به آن در تمام کشور.

بند دوم: مسوولیت مدنی پزشک:

در ارتباط با زندگی اجتماعی، مفهوم مسوول بودن یا مسوولیت به این معنی است که هر شخصی باید پاسخگوی آثار و نتایج اعمال خویش باشد، بنابراین در هر مورد که فرد موظف به تدارک خسارت دیگری باشد می‌گویند در برابر او مسوولیت مدنی دارد.

مبانی نظری مسوولیت مدنی:

مشکل برقراری یک سیستم رضایت‌بخش مسوولیت مدنی از لزوم سازش دادن دو حکم متناقض به وجود می‌آید. حکم اولی این است که باید ضرر وارده به زیان‌دیده به‌طور کامل جبران گردد. دومین حکم کلی این است که نباید فاعل یک عمل زیان‌بار را به جبران ضرر و زیانی محکوم نمود مگر این‌که تقصیر او کاملاً آشکار باشد. برای حل این مشکل، اندیشمندان راه‌حل‌های گوناگونی ارائه کرده‌اند که به دو نظریه مرسوم در این زمینه مختصراً اشاره می‌شود:

الف) نظریه تقصیر:

به موجب این نظریه تنها دلیلی که می‌تواند مسوولیت کسی را نسبت به جبران خسارتی توجیه کند، وجود رابطه علیت بین تقصیر و ضرر است.^۱ فاعل زیان وقتی مسوول شناخته می‌شود که مرتکب تقصیر شده باشد و برای این که زیان دیده بتواند جبران خسارت خود را از دیگری بخواهد باید ثابت کند که تقصیر او سبب ورود خسارت شده است. بر طبق این نظریه، مسوولیت مفهومی اخلاقی است و معیار مسوولیت سنجش اخلاقی رفتار مباشر خسارت است که اگر این رفتار اخلاقاً ناشی از تقصیر باشد مباشر ملزم به ترمیم خسارت می‌شود و الا ضمانی به عهده وی نیست. در اثبات تقصیر، زیان دیده نقش مدعی دارد و باید دلایل اثبات آن را بیاورد. در مسوولیت قراردادی معمولاً اثبات عدم انجام تعهد برای این منظور کافی است ولی در مسوولیت قهری، تقصیر همیشه برخلاف اصل است و نیاز به اثبات دارد و زیان دیده مدعی به شمار می‌رود.^۲

ب) نظریه ایجاد خطر (مسوولیت بدون تقصیر)

به موجب این نظریه هرکسی به فعالیتی بپردازد محیط خطرناکی برای دیگران به وجود می‌آورد و کسی که از این محیط منتفع می‌شود باید زیان‌های ناشی از آن را نیز جبران کند. بنابراین تقصیر در زمره ارکان مسوولیت نیست و همین که فردی موجب زیانی گردد باید آن را جبران کند خواه رفتارش مشروع باشد یا خیر. ملاک در مسوولیت بدون تقصیر رابطه علیتی است که بین فعالیت شخص و زیان وارد به شخص دیگری وجود دارد.

مهم‌ترین فایده‌ای که برای این نظریه گفته‌اند این است که با حذف تقصیر از زمره ارکان مسوولیت مدنی، دعاوی جبران خسارت آسان‌تر به مقصود می‌رسد و زیان دیده از اشکال راجع به اثبات تقصیر خوانده معاف می‌شود. دیگر مظلومی قربانی بلندپروازی‌های ثروتمندان نخواهد شد و خودخواهی‌های فردی و آزادی‌های افراطی تعدیل می‌گردد.^۳

نتیجه :

۱- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد مسوولیت مدنی، ج دوم: مسوولیت‌های خاص و مختلط، ۱۳۷۸، انتشارات دانشگاه

تهران، تهران، ش ۵۴.

۲- کاتوزیان، ناصر، وقایع حقوقی، شماره ۹، ۱۳۸۹، چاپ نهم، شرکت سهامی انتشار، تهران.

۳- همان، ش ۱۱.